IL-MITĦNA TAR-RIĦ

Taf għax ħsibt fil-mitħna tar-riħ? għax dawn għoddhom spiċċaw minn dawn il-gżejjer, u ftit snin oħra ħadd ma jkun jista' jaf xejn fuqhom. Dari fuq kull għolja, qrib kull raħal, tara l-mitħna ddur ferħana malli jonfoħ ir-riħ, il-qlugħ minxura donnhom twavel, sitt dirgħajn ta' ġgant miftuħa biex idawru l-ħaġra samma li tfarrak u teħres il-qamħ u tagħmlu dqiq għal ħobżna ta' kull jum. Tgħaddi minn taħtha titwaħħax tisma' ir-riħ ivenven fil-qala'. Tal-mitħna kien joħroġ fuq il-bejt u jdoqq il-*bronja* biex min għandu it-tgħam iġibu u dlonk, waħda wara l-oħra, kont tilmaħ in-nisa ta' darhom resqin biċ-ċurniena mimlija fuq rashom biex ikunu minn tal-ewwel għat-taħna. U l-lum? Ma nafx bakax tnejn minn dawn l-imtieħen jaħdmu ! X'uħud għabu għall kollox, żarmawhom, ħattewhom u ma baqax ħlief isimhom.

Niftakar fiż-żewġ imtieħen tal-Belt, ma niftakarhomx jaħdmu, imma l-bini niftakru għal żmien, kienu joqogħdu in-nies fihom.

Ir-Rabat biss kien hemm ħamest imtieħen : 1) Ta' Ħall-Bajjada, 2) Ta' Palajsa, 3) Ta' Għeriexem, 4) taċ-Ċogħqi, 5) Ta' Ħad-Dingli. mhux bogħod mill pompa tal-ilma. Il-lum ma hemmx waħda taħdem ! Kollha żarmati, ma fadalx ħlief il-bini tad-dar u forsi l-koppla, donnohm ħwejjeġ minsija, imwarrba, mitluqa barra bħal ħaġa mejta, mormija, wara li kienu l-għaxqa tar-raħal; l-ewwel il-knisja mbagħad il-mitħna.

Mort nara l-mitħna ta' Ħall-Bajjada, dak li baqa' minnha. Bini ta' żmien il-Kavalieri għax fuq il-bieb hemm arma tal-ħaġar minquxa, imma biż-żmien ittieklet u ma tistax taqbad ta' min kienet.

Titla' erba' u għoxrin tarġa u tasal fuq il-bejt fejn jibda il-bini tal-mitħna, għoli mas-seba' u għoxrin filata.

Tidħol fit-tromba, bini mdawwar, wasa xi disa' piedi; minn isfel jaqbad garagor ta' erba' u għoxrin tarġa. Wara erbatax-il-tarġa tilħaq raf, fejn jinżammu u jimtlew l-ixkejjer u ċ-ċrienen tad-dqiq. Minn dar-raf titla' għaxar tarġiet oħra u tilħaq ir-raf fejn iddur il-ħaġra tat-tħin.

L-antinni huma d-dirgħajn tal-mitħna fuqhiex jintrama il-qlugħ *tar-raddiena*. Il-lum aktarx issibhom mixħutin fuq il-bejt. Is-sitt *antinni* twal tmienja u għoxrin pied, magħ-

mulin bħal gradilja, maqsuma b'lasta fin-nofs u erbatax il-lasta mal-ġenb, imsejħa *gradiljoli*. Fuqhom jiutrabat il-qlugħ, tnejn kull antinna, wieħed kbir u l-ieħor żgħir imsejjaħ *kultellazz*. Dawn l-antinni, mita l-mitħna tkun armata, jeħlu fuq sitt *antinnoli* mwaħħlin dejjem mal-fus jew *arblu* li jmexxi l-ħaġra tat-tħin. Malli tasal fl-aħħar raf tilmaħ żewġ travi qawwija mirfuda minn ġenb għal ieħor imsejjħa *ġażi* li fuqhom jintasbu l-ħaġar, dik ta' taħt u dik li ddur fuqha; żewġ ħaġriet ta' toqol kbir għax ħoxnin u tal-qawwi. Il-ħaġra ta' taħt qiegħda u ma ddurx, għalhekk magħluqa ġewwa nforra tal-injam imsejjha *in-nasba*. Imħaffra fil-ġenb hemm toqba li minnha joħroġ id-dqiq mitħun, imsejjah il-*farinal*. Id-dqiq jinxeħet f'*kavetta* twila li tispiċċa bħal *lembut* li jinżel sa l-ewwel raf,fejn jista' iferragħ fi xkora li jħejju għal miegħu.

Il-ħaġra li ddur, fiha qawra ġmielha, iġġib minn xifer għal ieħor minn 5 sa 6 piedi. Għandha toqba fin-nofs mirfuda u misrura b'laqx taz-zokk tat-tin biex ma jisħonx, f'dit-toqba jeħel il-pern jew *seffud* jew *fus* tal-ħadid li fuqu ddur; biex ma tixxellifx, din tiġi ngastata ġewwa nforra tal-għuda (*id-dawr*) u marbuta b'ċirku tal-ħadid.

Mita tkun taħdem il-ħaġra ta' fuq, ma tkunx tmiss ma ta' taħt, għax kieku ma timxix, imma daqsxejn merfugħa minnha u r-raġel li jieħu ħsiebha għandu manwella quddiemu, igħidilha *ir-rimôna* li mita tingħafas l-ħaġra ta' fuq tintrafa'. U kemm hi minquxa ħelu din *ir-rimôna!* Kulħadd inaqqaxha gostih. Dik li rajt, tispiċċa b'ras ta' kelb u ma tulha kollu fiha tiżijn u żigużajgi u l-isfel minquxa żewġ ħutiet, "għax min għamilha", qal ir-raġel, "kien iħobb jistad il-ħut."

Mit-toqba tan-nofs, ma' ġenb fejn jeħel il-fus, jitferragħ il-qamħ minn *miżieb* li jitla' u jinżel, marbut b'rumnell ma *pern*, imsejjaħ *il-għasfur*, u ma' *delu* kbir li jinżamm dejjem mimli qamħ.

Biex il-ħaġra tista' ddur, il-fus jeħel min-naħa ta' fuq ma' ras tal-għuda ħoxna, donnha barmil, imsejjha *luqqata*, imħaffra mad-dawra kollha biex f'kull toqba tidħol sinna tar-rota l-kbira (*id-dawwara*) u tmexxiha. Din ir-rota l-kbira, jew dawwara, teħel ma' *l-arblu* li ġej minn barra mdawwar mir-raddiena tal-qlugħ.

Il-*luqqata* ddur, min-naħa ta' fuq, fuq pern li jidħol fi travu mimdud imsejjaħ *is-salib*, marbut sewwa fir-rjus biex ma jitħarrikx. Billi *il-luqqata*, kull mita jinħtieġ, trid tinqala', il-biċċa tas-salib fejn teħel tista' tinqala' wkoll. Din

igħidulha *it-trinċetta*, li biex fid-dawrien ma titħarrikx tiġi miżmuma mal-lasta li tasal sal-ħajt, imsejjħa *l-istiratur*. Biex taqla' l-luqqata trid l-ewwel tneħħi *l-istiratur*, u toħroġ il-barra t-*trinċetta*. L-*arblu* mwaħħal mad-*dawwara* bis-snien, min-naħa ta' barra għandu bċejjeċ ta' njam biex isaħħuħ (l-*inforra*) u min-naħa ta' wara jispiċċa f'pern oħxon lil-jdur ġewwa ras ta' travu mwaħħal mal-ħajt li jgħidulu is-*suffarell*.

Din hi l-magna kollha!

Billi r-riħ ma jonfoħx dejjem minn banda waħda, jinħtieġ li l-*antinni* jkunu dejjem għal għajn ir-riħ u għalhekk tal-mitħna dejjem moħħu lejn ir-riħ biex jiġi kemm jista' għal wiċċu.

Dan jista' jsir billi l-*arblu*, mwaħħal mal-*antinni*, jdur b'kollox mas-saqaf tal-mitħna li jgħidulha *kuppletta* jew *barjol* (*pirjol* qalli Ġanni.) Ara kif jista' jsir dan.

Is-saqaf tal-mitħna hu magħmul bħal kop la tal-injam infurrata tajjeb, iddur fuq ċirku tal-ħadid imqiegħed fuq il-bini il-fuq mit-travu tal-luqqata. Biex il-barjol idur ħafif, fixxaqq ta' bejnu u bejn iċ-ċirku tal-ħadid merfugħ fuq tmien pastażi, mad-dawra kollha u jinżamm midluk bix-xaħam. Ma' dwar il-qiegħ tal-*barjol* hemm rixtellu magħmul minn magħżel ħdejn l-ieħor. Dan hu l-*istringell*. Biex tista' ddawwar is-saqaf b'kollox, ir-raġel għandu fil-qabda *manwella* sħiħa li jekk idaħħalha bejn żewġ mgħażel tal-*istringell* u jagħfas fuq musmar oħxon (pern), imwaħħal iżjed l-isfel fil-bini sôd, is-saqaf iċiedi u jdur. Biex il-*barjol* ma jarġax lura għandu ħadida bis-snien bħal tal-arloġġ jew bċejjeċ tal-ktajjen li jintreħew mita jinħtieġ u hekk, għafsa wara l-oħra, il-*barjol* idur, kemm iridu tal-mitħna. Biex fl-istess ħin il-barjol ikun imrażżan, minn wara fejn joħroġ l-arblu, hemm żewġ ħadidiet għuda maħruġa l-barra, imsejjħa *fekruna* li magħha għandha marbuta żewġ ħbula mdendlin għal isfel b'żewġ ħaġriet tqal biex jagħmlu ta' *kuntrapis*. Wieħed jista' jara' hux kollox sewwa minn tieqa żgħira fil-*barjol* li jgħidulha *bukkaport*.

Ara kemm kellu x'jaħseb min jieħu ħsieb il-mitħna. Irid jara li d-delu dejjem mimli bil-qamħ u li l-miżieb qiegħed fejn imissu u jsawweb kemm hemm bżonn. Jara li l-ħaġra tat-tħin mhix għalja wisq u anqas baxxa iż-żejjed, idu fir-rimona. Malli jdur ir-riħ, jaħseb għal manwella u jġib ir-riħ quddiemu. Jekk irid iwaqqaf, jaħseb li jnaqqas il-qlugħ jew ineħħih għal kollox. Dan isir minn barra mita l-antinni

ma jkunux iduru. Biex iżomm malajr, iniżżel il-ħaġra mita jkollha l-qamħ taħtha, għax il-qamħ jorbot; mingħajr qamħ il-ħaġra tibqa' ddur. Xi tliet darbiet fis-sena l-ħaġra tal-mitħna tkun trid tinqala', tintrafa' fuq ġenbha u titnaqqax, għax bid-dawran fuq il-qamħ timlies u ma tibqax titħan sewwa. Ara x'sengħa jrid ikollu dak tal-mitħna biex jarfa' ħaġra bħal dik f'dak id-diq, għax fuq ir-raf kemm-kemm għandu fejn idur. Tassew li r-riħ igħinu, imma trid għajn tajba, ħila u għaqal biex toħroġ minn daqxejn xogħol bħal dik!

Wieħed jagħli mita jara ħwejjeġ bħal dawn jinqerdu, imma d-dinja sejra l-quddiem u l-lum b'magna żgħira u ftit pitrolju u bla tbatija ta' xejn jintaħan il-qamħ bla ma jistennew ir-riħ u bla ma jqanqlu ħaġar. Iżda jixraq illi uliedna jkunu jafu kif konna ninqdew mita ma kellniex magni tan-nar u tal-elettriku, għalhekk ħadt is-sabar niġbor il-fdal ta' l-imgħoddi.

T. Z.